

Јелена МАРИЋЕВИЋ БАЛАЋ*
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српску књижевност

Оригинални научни рад
Примљен: 1. 10. 2024.
Прихваћен: 27. 2. 2025.

ПОЉСКА КЊИЖЕВНОСТ У ЛЕТОПИСУ МАТИЦЕ СРПСКЕ (1992–2024)

Истраживање обухваћено темом „Пољска књижевност у *Летопису Матице српске* (1992–2024) подразумева праћење превода поезије, прозе и есејистике са пољског на српски језик, есеје и критичке прилоге које су писали Пољаци или се односе на рецепцију и тумачење књига пољских аутора. Одабрани временски период покрива битне историјске, друштвене и социјалне промене како у Србији, тако и у Пољској. Такође, осветљава уређивачку концепцију главних уредника *Летописа Матице српске*: Славка Гордића (1992–2004), Ивана Негришорца (2005–2012), Слободана Владушића (2013–2016), Ђорђа Деспића (2017–2020), Ђорђа Сладоја (2021–2023) и Селимира Радуловића (2023–), премда и самих чланова уредништава. Циљ је направити пресек и одредити кључне тачке преводилачког и књижевно-научног доприноса и међусобног прожимања српске и пољске културесрпске културе у *Летопису Матице српске*.

Кључне речи: пољска књижевност, *Летопис Матице српске*, превод, есејистика, славистика.

Период од 1992. године до данас историјски и културолошки гледано обележава једну специфичну епоху, па одабир истраживачког оквира није условљен само свешћу о целини уређивачке концепције и сменом главних уредника и уредништава. Рад прати присутност и избор пољске књижевности и науке о књижевности из године у годину и кроз преводилачки континуитет објављивања у *Летопису Матице српске* који се ипак уочава за претходне 32 године. Ниједног прилога који би се тицао пољске књижевности није било само у 1994, 1996, 1998, 2004. и 2017. године. Највише их је било, у по четири од десет бројева годишње 1992, 2021, 2022, 2023, 2024. године, док се септембарски број за 2010. годину може сматрати полонистичким, с обзиром на то да садржи чак шест прилога у једној свесци: представља троје пољских

* jelena.maricevic@ff.uns.ac.rs; <https://orcid.org/0000-0002-9590-0305>

песника (Малгожату Лебду, Агњешку Волни-Хамкало и Маћеја Вожњака), превод „Дневника писаног ноћу” Густава Херлинга-Груђињског¹, есеј Бисерке Рајчић „Јидиш књижевност и култура у Пољској” и приказ Игора Јавора, који је представио књигу Станислава Барањчака *Аудио и видео* у преводу Александра Шаранца.

Година 1992. у фебруарском броју доноси прилог Ане Камјењске, априлском есеј Јана Кота, мајском одломак из романа *Шљам* Исака Башевиса Сингера (превод са енглеског језика) и есеј Александра Бјелогрића о њему, те септембарском Чеслава Милоша, дакле, чак двојицу пољских нобеловаца (Сингера и Милоша). Милош је обележио бројеве *Летониса Матице* српске у периоду када га уређује Славко Гордић: његове песме је за мајски број 1999. превео Богдан Косановић, у новембарској свесци за 2000. годину објављен је разговор који је са њим водила Рената Горчињски у преводу Љубице Росић, у новембарском броју 2001. Радослав Војводић публиковао је студију од 35 страна о Милошевој *Земљи Урло*, а у мајском броју 2003. изашао је превод његових песама и разговор који је са нобеловцем водила Љубица Росић. Од тада појавио се само у новембарском броју за 2011, када је Љубица Росић објавила превод његових „Последњих песама”. Сингер је рођен у Пољској, па иако је 1992. преведен са енглеског језика, у октобарском броју за 2021. Бисерка Рајчић доноси превод његове прозе са пољског језика. Такође, новембарска свеска 2018. садржи прилог његове сестре Естер Сингер Крејтман, а у октобру исте године је нобеловка Олга Токарчук обавила есеј о томе да ли постоји „средњеевропски роман”. Вислава Шимборска, овенчана Нобелом 1996, тихо је присутна кроз приказ књиге *Две тачке* у издању Кова из Вршца, који је за јануарско-фебруарски број 2007. написао Зоран Мандић. Стиче се стога утисак да је критеријум провереног квалитета веома битан када је реч о уређивачкој политици *Летониса* и то не само због нобеловаца, јер су и кандидати за Нобела и само најизузетнији писци, песници, научници и мислиоци присутни у најстаријем српском часопису.

Најзаступљенији аутори од 1992. до јулско-августовског броја за 2024. су Чеслав Милош, присутан у шест бројева, и Адам Загајевски у чак пет (мај 2006, децембар 2009, април 2014, новембар 2020 и мај 2021). Они су превођени, заступљени и на есејистичком и критичком плану и објављени су интервјуи са њима. У по четири броја објављени су преводи и прилози о Лешку Колаковском (јун 1993, децембар 2002, јул-август 2007, септембар 2022) и Тадеушу Ружевићу (октобар 1993, децембар 2005, новембар 2007, јун 2023), док је, што је изненађујуће, до 2024. године објављен само превод есеја „Горки мирис лала” Збигњева Херберта у априлском броју за 1995. Будући да се 2024. године обележава стогодишњица од рођења пољског класика, *Летонис Матице српске* је у јануарско-фебруарском броју публиковао рад Јелене Марићевић Балаћ и Сање Перић о Херберту и Бориславу Радовићу, у мајском броју изашао је превод Бисерке Рајчић његових до сада

¹ Груђињског је 2010. превела Бисерка Рајчић, а у октобарском броју за 2006. изашао је у преводу Милице Маркић.

непревођених песама, а у припреми је и превод његовог интервјуа са самим собом. Лепу пажњу добили су и, разуме се, Витолд Гомбрович (јануар 1993, октобар 2013, октобар 2014), али и изузетна песникиња Ева Липска (октобар 1997, децембар 1999, новембар 2009). Од утицајнијих и важнијих аутора вреди поменути и Станислава Барањчака (децембар 2005, септембар 2010), али и Јулијана и Јакуба Корнхаузера, оца и сина који се озбиљно баве науком о књижевности на Јагјелонском универзитету у Кракову и песници су.

У новембарском броју 2003. Јулијан Корнхаузер објавио је есеј о малим књижевностима и националном свету у преводу Љубице Росић, обимно издање изабраних песама Јакуба Корнхаузера у преводу Бисерке Рајчић приказано је у децембарској свесци за 2019. годину, а у јулско-августовској за 2024. објављене су његове најновије прозаиде. Обојица се, иначе, баве и српском књижевношћу у научном смислу и у том погледу треба им придружити и професорку Силвију Новак Бајцар, која је у мајском броју 2015. објавила рад о Радославу Петковићу, а о њеним стручним књигама *Мане времена: српска постмодернистичка проза пред изазовима епохе и Јелена, жена које има: краковска биографија Иве Андрића* писала је Јелена Марићевић за мартовски број 2016. Непосредно након што је преминула Марија Јањион, веома угледна и светски призната пољска теоретичарка и критичарка, Бисерка Рајчић је за јануарско-фебруарску свеску 2022. припремила и превод њеног текста „Богиња слободе” и чланак о њој. Најпоследње, указано је и на драгоцене прилоге млађих слависта, Томаша Евертовског (рођ. 1985) и Магдалене Машкјевич (рођ. 1988). Евертовски је у јулско-августовској свесци 2012, као двадесетчетворогодишњак објавио на српском језику подробну компаративну оријентисану студију „Помпеја и два егзистенцијална искуства – компаративна интерпретација песама Петра II Петровића Његоша и Ципријана Камила Норвида”, која је уједно готово једини прилог везан за пољску књижевност и културу објављен у периоду од 1992. до данас који се тиче старије пољске књижевности, уз Ајдацићев превод одломка путописа о путовању у словенске земље Александра Сапјехе у децембарском броју 2023, будући да су сви остали везани за савремену и најсавременију књижевност. Наравно, уз њих треба имати у виду и превод Зорана Ћерића из докторске дисертације Евертовског о Мицкјевичу и Лази Костићу у мајској свесци за 2022, те интервју који је са њим водила Јелена Марићевић Балаћ у јануарско-фебруарском за 2021, уз приказ Срђана Орсића његове капиталне књиге о пољским и српским путописима у Кину од 1720. до 1949. године. Коначно, Дуња Керац је за јунски број 2024. превела сегмент доктората Магдалене Машкјевич о медитеранској традицији савременог српског песништва (Јован Христић, Иван В. Лалић и Миодраг Павловић).

Од осталих аутора, у два броја појавила се сјајна млађа песникиња Малгожата Лебда, најпре када је имала само 24 године (септембар 2010), а затим и као већ етаблирана ауторка (јул-август 2023), док су у по једном броју заступљени Томаш Фиалковски (септембар 1995), разговор Дариуша Суска са Јежијем Новоселским (септембар 1999), Тадеуш Кантор (април 2002), Дебора Фогел (новембар 2008), Агњешка Волни-Хамкало (септембар

2010), Маћеј Вожњак (септембар 2010), Михал Гловињски (март 2019), Феликс Јасјењски Манга (новембар 2019), Еугенијуш Ткачшин Дицки (новембар 2019), Владимир Стшемињски (април 2021), Мажана Богумила Кјелар (јун 2022), Збигњев Мастернак (јануар-фебруар 2024). Литванског песника Томаша Венцлову Зоран Ђерић је превео са пољског језика (септембар 2023), док је специфичан и приказ политиколошке и геостратешке студије Збигњева Бжежињског о стратешким визијама Америке и Кине, коју је за јануарско-фебруарску свеску 2014. приказао Дејан Бурсаћ.

Дакле, 29 пољских аутора се за 32 године представило српској публици у *Летопису Матице српске* у преводу, што је готово један аутор годишње у просеку. Највише је потврђених класика, нобеловаца и кандидата за Нобела, али и веома шире етаблираних аутора. Доминирају песници, по којима су Пољаци и познати у светским оквирима. Драгоцени су и прилози пољских слависта, чија су интересовања усмерена на српску књижевност и/ли српску књижевност у компаративном кључу, чиме се и наша култура смешта у важне културолошке славистичке и европске оквире. Читава плејада преводилаца допринела је квалитету прилога: Петар Вујичић, Бисерка Рајчић, Љубица Росић, Александар Шаранац, Милица Маркић, Зоран Ђерић, Дејан Ајдачић, Душан Владислав Пажђерски, Богдан Косановић, Олга Лалић Кровицка, Ивана Ђокић и Дуња Керац. Највећи допринос је у овом периоду, треба истаћи, дала Бисерка Рајчић. Петар Вујичић преминуо је 4. децембра 1993, али управо те године се у октобарском *Летопису* појавио његов последњи превод поезије Тадеуша Ружевића, а у јануарском је Бисерка Рајчић приказала Гомбровичеву књигу у његовом преводу. Бисерка Рајчић је, наиме, неуморно преводила поезију за *Летопис* (Еву Липску, Тадеуша Ружевића,² Адама Загајевског, Дебору Фогел, Малгожату Лебду, Збигњева Херберта и Јакуба Корнхаузера), прозу (Естер Сингер Крејтман, Исака Башевиса Сингера), есејистику/ дневничке записе и документаристику (Јана Кота, Ану Камјењску, Чеслава Милоша³, Збигњева Херберта, Лешека Колаковског⁴, Густава Херлинга-Груђињског,⁵ Витолда Гомбровича,⁶ Михала Гловињског, Владимира Стшемињског, Адама Загајевског, Марију Јањион) интервјуе (с Лешек Колаковским, с Томашем Фиалковским, с Жежијем Новоселским, с Адамом Загајевским)⁷, писала упућујуће чланке о пољским ауторима (Дебори Фогел, јидиш књижевности у Пољској, о граду Кракову, Феликсу Јасјењском Манги, Марији Јањион, Тадеушу Ружевићу) приказ књиге (Гомбровичеве *Порнографије*). Штавише, у јулско-августовском броју за 1995. објављен је „Разговор о преводилаштву” (146–149), за који је приложила текст и Бисерка

² Ружевића је за *Летопис* преводио и Петар Вујичић (октобар 1993).

³ Милоша је преводила и Љубица Росић, највише, а Бисерка Рајчић превела је одломак из књиге *Година ловца* за септембарски *Летопис* 1992. године.

⁴ Колаковског је преводила за *Летопис* и Ивана Ђокић (децембар 2002).

⁵ Груђињског је за *Летопис* преводила и Милица Маркић (октобар 2006).

⁶ О превођењу Гомбровича писао је Зоран Ђерић (октобар 2014).

⁷ За два интервјуа са Чеславом Милошем заслужна је Љубица Росић, а интервју са Евертовским урадила је Јелена Марићевић Балаћ, а остале је или превела или припремила Бисерка Рајчић за *Летопис*.

Рајчић, иако није била у могућности да буде присутна на расправи. Може се констатовати да је превасходно захваљујући њој за последњих тридесетак година засигурно пољска књижевност и култура у континуитету заступљена у *Летопису Матице српске*, чија културна политика од самог оснивања има управо циљ да се систематски бави сазнањима „која у средиште пажње стављају језик, књижевност, историју, религију, фолклор и културу не само српског народа него и целог словенског света, ‘от Адријатског до Леденог, и от Балтског до Црног мора’”.⁸

За 32 године објављена су 24 есејистичка текста која су или писали Пољаци, па су преведени на српски језик или су их писали пољски слависти на српском језику или су србисти и полонисти писали о пољској књижевности и култури. Природа есеја варира од уметничких и филозофских есеја и сведочанстава којих има више (Кот, Херберт, Колаковски, Пажђерски о наградама у Пољској, Загајевски, Фогел, јидиш књижевност, Гомбрович, Ђерић о Гомровичу, Бисерка Рајчић о Кракову, Олга Токарчук, Гловињски, Стшемињски, Марија Јањон), до веома стручних текстова – укупно девет: „Чеховљева уздржаност и Сингеров тријумф страсти” Александра Бјелогрића (новембар 1992), „Пројављивање скривеног Бога. Чеслав Милош и *Земља Урло*” Радослава Војводића (новембар 2001), „Мале књижевности и национална свест” Јулијана Корнхаузера (новембар 2003), „Помпеја и два егзистенцијална искуства – компаративна интерпретација песама Петра II Петровића Његоша и Ципријана Камила Норвида” Томаша Евертовског (јул-август 2012), „Гусари, бродови и море: историја у прози Радослава Петковића” Силвије Новак Бајцар (мај 2015), „Лаза Костић и католицизам – проблем култа Богородице” Томаша Евертовског (мај 2022), „Conversazioni sulla bellezza: Мажана Богумила Кјелар – Сапфо – Аница Савић Ребац” Јелене Марићевић Балаћ (јун 2022), „Збигњев Херберт и Борислав Радовић: једна паралела” Јелене Марићевић Балаћ и Сање Перић (јануар-фебруар 2024) и „Земље Медитерана међу истоком и западом – редефинисање канона и универзални смисао поезије” Магдалене Машкјевич (јун 2024).

Приближан је и број критичких текстова о пољским ауторима, укупно десет: Бисерка Рајчић приказала је Гомбровичеву *Порнографију* (јануар 1993), Зоран Мандић приказује поезију Виславе Шимборске (јануар-фебруар 2007), Тадеуша Ружевића (новембар 2007) и Еве Липске (новембар 2009). Игор Јавор приказао је књиге Адама Загајевског (децембар 2009) и Станислава Барањчака (септембар 2010), а Дејан Бурсаћ геостратешку књигу Бжежињског (јануар-фебруар 2014). О два научним монографијама Силвије Новак Бајцар писала је Јелена Марићевић (март 2016), као и о поезији Јакуба Корнхаузера (децембар 2019), а Срђан Орсић приказао је научну монографију о српским и пољским путописима у Кину Томаша Евертовског (јануар-фебруар 2021).

Есејистичка и критичка рецепција пољске књижевности, иако је када је реч о *Летопису Матице српске* можда међу најбољима у нашој периоди-

⁸ <https://www.maticasrpska.org.rs/letopis-matice-srpske/>

ци, делује ипак оскудно и на томе би, неопходно, ваљало радити. За време мандата сваког од уредника постоји мања или већа заступљеност, премда се мора запазити свест појединих уредника, који су настојали да одрже управо ту линију присутности пољске културе у српској. Чеслав Милош је главни јунак бројева које потписује Славко Гордић за 12 година (1992–2004). За то време публикован је један приказ и седам есеја. Када је Иван Негришорац био главни и одговорни уредник (2005–2012) приметно је да је сваке године било прилога без изузетка и да је, што је веома битно почело са интензивнијим објављивањем приказа – чак половина од укупног броја приказа – пет. Прикази Зорана Мандића, премда су више импресионистички и веома кратки, готово новински, драгоцени су због увођења праксе да се испрате књиге преведене са пољског језика у том тренутку у издању вршачког Кова, док је Игор Јавор приказивао књиге у издању Архипелага и Агоре.

За даљи континуитет приказивања, али и научног промишљања о пољској књижевности заслужна је Јелена Марићевић Балаћ. Она је, наиме, за време мандата Слободана Владушића (2013–2016) приказала две стручне књиге Силвије Новак Бајцар у издању Службеног гласника, а за време Ђорђа Деспиха (2017–2020) књигу поезије Јакуба Корнхаузера у издању Трећег трга. За време мандата Ђорђа Сладоја (2021–2023) и Селимира Радуловића (2023–) она је члан уредништва *Летониса Матице српске* (од јануарско-фебруарског броја за 2021), па је у сарадњи са Томашем Евертовским и Срђаном Орсићем организовала поменуте прилоге, а затим написала научни рад о Мажани Богумили Кјелар и Аници Савић Ребац, коауторски рад са Сањом Перић о Херберту и Радовићу, те сарађивала и консултовала се са Бисерком Рајчић око прилога који би надаље били публиковани. Битан допринос присутности пољске књижевности у *Летонису* у периоду од 2021. до данас дали су и други чланови уредништва – Зоран Ђерић који пише и такође преводи са пољског језика, као и Бошко Сувајцић, који је председник Међународног славистичког центра Филолошког факултета у Београду, што га, дакако, потврђује релевантним за славистичке теме.

Може се констатовати да је у истраженом периоду пољска књижевност заступљена у *Летонису Матице српске*. Објављени су књижевни и научни текстови који поседују потврђену релевантност и у том смислу сви уредници и уредништва испуњавали су двовековни циљ часописа и бригу колико о српској матичној култури, толико и о словенским књижевностима и културама од којих предњачи руска, али и пољска има своје угледно место, на шта је скренута пажња овим радом. То је зависило од барем два момента. Први је ангажман и иницијатива самих преводаца, слависта, србиста и компаратиста, а други свест уредника и уредништава. У периоду од 1992. до данас за највећи број прилога заслужна је Бисерка Рајчић, а затим и Љубица Росић и Зоран Ђерић. Славко Гордић имао је слух и сензибилитет за пољску културу, тако да се примећује већа заступљеност у бројевима, а у оним годинама када нема пољске, има на пример превода са чешког и других словеских језика. За критичко-есејистичку рецепцију и уређивачку оперативност за последњих деветнаест година заслужан је најпре Иван Негришо-

рац и његово уредништво, јер је пољска књижевност присутна сваке године у континуитету у минимум по једном до три бројева годишње, са увођењем критичке рецепције. Јелена Марићевић Балаћ, најпре као сарадница *Летописа* за време Слободана Владушић и Ђорђа Деспића, критички прати пољску науку о књижевности и поезију, а затим, ступивши у уредништво 2021. даље и интензивније доприноси на плану интервјуа и научних радова, уз сагласност главних уредника (Ђорђа Сладоја и Селимира Радуловића), али и подршку славистички оријентисаних стручњака који су у уредништву (Бошка Сувајцића и Зорана Ђерића).

ИЗВОРИ

- Летопис Матице српске* (1992): фебруар, април, мај, септембар
Летопис Матице српске (1993): јануар, јун, октобар
Летопис Матице српске (1995): април, јул-август, септембар
Летопис Матице српске (1997): октобар
Летопис Матице српске (1999): мај, септембар, децембар
Летопис Матице српске (2000): новембар
Летопис Матице српске (2001): новембар
Летопис Матице српске (2002): април, децембар
Летопис Матице српске (2003): мај, новембар
Летопис Матице српске (2005): март, децембар
Летопис Матице српске (2006): мај, октобар
Летопис Матице српске (2007): јануар-фебруар, јул-август, новембар
Летопис Матице српске (2008): новембар
Летопис Матице српске (2009): новембар, децембар
Летопис Матице српске (2010): септембар
Летопис Матице српске (2011): новембар
Летопис Матице српске (2012): јул-август
Летопис Матице српске (2013): октобар
Летопис Матице српске (2014): јануар-фебруар, април, октобар
Летопис Матице српске (2015): мај
Летопис Матице српске (2016): март
Летопис Матице српске (2018): септембар, октобар, новембар
Летопис Матице српске (2019): март, новембар, децембар
Летопис Матице српске (2020): новембар
Летопис Матице српске (2021): јануар-фебруар, април, мај, октобар
Летопис Матице српске (2022): јануар-фебруар, мај, јун, септембар
Летопис Матице српске (2023): јун, јул-август, септембар, децембар
Летопис Матице српске (2024): јануар-фебруар, мај, јун, јул-август

ЛИТЕРАТУРА

- Двеста година „Летописа Матице српске”*. Зборник. Годишњак Библиотеке Матице српске, Нови Сад, 2024. Посебно издање.
- Летопис Матице српске: уреднички програми*. Прир. Д. Иванић, Св. Милашиновић, Нови Сад: Матица српска, 2024.

Jelena Marićević Balac

POLISH LITERATURE IN THE LITERARY AND SCIENTIFIC JOURNAL
LETOPIS MATICA SRPSKA (1992–2024)

Summary

This paper researches translations of poetry, prose and essays from Polish to Serbian language during the period of 1992–2024. The research also contains essays and critical contributions written by Poles, and the works related to the reception and interpretation of books by Polish authors. While the selected time period covers important historical and social changes both in Serbia and in Poland, it also sheds light on the publishing concepts of the *Letopis Matice srpske* editorial board members and their chief editors: Slavko Gordić (1992–2004), Ivan Negrišorac (2005–2012), Slobodan Vladušić (2013–2016), Đorđe Despić (2017–2020), Đorđe Sladoje (2021–2023) and Selimir Radulović (2023–). By making a cross-section of the works, the goal is to determine the key points of the translational and scientific contribution of Serbian culture to Poland and vice versa.

Keywords: Polish literature, *Letopis Matice srpske*, translation, essay writing, Slavic studies.